

Віктор Король (Київ)

Трагедія військовополонених євреїв на окупованій території України (1941–1944)

Серед трагічних і понині маловідомих сторінок Великої Вітчизняної війни особливе місце посідає доля військовополонених євреїв на окупованих гітлерівською Німеччиною землях України.

Особливо трагічною була їх доля на Київщині. Понині маємо застарілі дані про кількість загиблих радянських військовополонених, зокрема євреїв, на київській землі. А тільки в Києві були десятки стаціонарних і переносних концтаборів для полонених. Найголовніші з них: Дарницькі табори, Бабин Яр, Сирецький табір, табори на вул. Керосинній, на вул. Інститутській, в Голосієві, на території Києво-Печерської лаври, на Куренівці, в Пущі-Водиці тощо. І таких тимчасових таборів з нелюдськими умовами для військовополонених на початку війни було більшість.

З 28 вересня 1941 р. усіх євреїв, які перебували в таборі на вул. Керосинній віком до 16 років і понад 35 років (серед них були і полонені), щодня на автомашиних вивозили з табору до Бабиного Яру. З 26 вересня по 3 жовтня 1941 р. усіх євреїв – як полонених, так і цивільних, вивезли до Бабиного Яру і розстріляли. За багатьма свідченнями, щодня до табору прибували сотні і тисячі нових військовополонених, а постійна їх кількість утримувалася на рівні близько 9–10 тис. Останні регулярно знищувалися. Всього там загинуло не менше 35–40 тис. військовополонених і деяка частина цивільного населення, в основному єврейської національності.

Слід згадати і Сирецький табір, де перебували тисячі як військовополонених, так і цивільних громадян. Цей табір знаходився поруч із зловісним місцем масових страт – Бабиным Яром. Мало хто вцілів із числа військовополонених, які перебували у таборі на території Києво-Печерської лаври. Там ще в ході боїв за Київ був створений госпіталь для військових. Евакуюю-

вати його не встигли. Дуже мало даних про долю радянських військовополонених у таборі на околиці Києва – Пущі-Водиці. Тут полонених майже не годували і примушували працювати з 5–6 години ранку до пізнього вечора.

Слід зазначити, що смертність серед полонених могла бути і більшою, якби хоч і не дуже велика, але все ж таки суттєва, допомога їм не була надана з боку деяких громадських організацій, що діяли на окупованій території.

Характерними є концтабори в центральних областях України, в яких перебувала більша частина полонених воїнів з Південно-Західного та інших фронтів, переважно походженням з України. Сумно відома так звана «Хорольська яма». Загалом у цій ямі перебувало близько 60 000 військовослужбовців, їхнє харчування складалося з «баланди», в якій плавали шматочки буряка та крихти якоїсь крупи. В Україні продовжували діяти 106 таборів смерті для військовополонених. У Львівській області військовополонені перебували не тільки в двох стаціонарних таборах, але також разом з євреями в гетто. А такі гетто, за останніми даними, були у Львові, Сокалі, Белзі, Радехові, Рава-Руській, Нестерові, Бродах, Яворові, Старому Самборі, Дрогобичі, Комарному та інших містах (всього 34 гетто).

І нині ми не можемо поставити на цій трагедії мільйонів людей крапку. Адже за радянських часів доля військовополонених була «фігурою умовчання». Тому існує багато «білих плям», чимало документів зникло, а найголовніше – на початку війни документально було зафіксовано лише незначну частину трагедії радянських військовополонених, особливо на багатостраждальних землях України. В цілому, за нашими підрахунками, в полон потрапило близько 6,2 млн радянських військовополонених на території СРСР. З них загинуло понад 4 млн чоловік. На окупованих землях України загинуло близько 1,8 млн полонених.

Слід зазначити і те, що в цифру 6,3 млн загальної кількості полонених автор включив понад 500 000 військовообілізованих – тих, хто потрапив у полон по дорозі до діючих частин. Пам'ятатимемо і те, що тільки на території Польщі у понад 2300 таборах гітлерівці знищили близько 1 млн 800 тис. колишніх радянських громадян. Проте не всі з них були червоноармійцями. Серед них були цивільні. В цілому ж на території Радянського Союзу, яка була окупована, і на польській землі, за деякими даними, було знищено понад 4,7 млн радянських військовополонених, хоча до їх числа окупанти зарахували і захоплених у полон бійців народного ополчення, партизан і навіть тих, хто їм допомагав, а також незначну частину чоловіків з числа цивільного населення, проте ця цифра не була великою. Таким чином, найбільш вірогідною і в основному документально підтвердженою цифрою загиблих у полоні воїнів Червоної армії є названа кількість – близько 4,7 млн, з них близько 1,8 млн на території України.